
Tøjet giver os indsigt i kulturen og dens ønsker, og i individer og deres begær. Mere end hvad du er, artikulerer tøjet hvad du ønsker at være. (Siri Hustvedt)

Gennem livets dør

Fælles for transkønnede er, at realiseringen af det indre køn går gennem en transformationsproces, i hvilken kønsidentiteten materialiseres konkret og fysisk ved at klæde sig som og agere i overensstemmelse med det indre køn – og at konfrontere dette 'selv' med omverdenen. Det afgørende er netop at 'blive set' som den man er, altså at ens subjektive køn umiddelbart registreres af andre i det sociale felt. Men hvorfor er det så nødvendigt, at blive set og accepteret i denne den 'rigtige' kønsrolle?

Lisa Andersen

Når et menneske vælger at skifte køn, for nu blot at bruge den udslidte betegnelse, er det naturligt at spørge sig om hvorfor og hvordan? Spørgsmålet er rejst igen og igen af både den transkønnede og af de pårørende, men der er ikke noget enkelt svar.

For den transkønnede selv er forklaringerne ofte mange og forskelligartede. De cirkler typisk omkring temaet "at blive sig selv" som udtryk for det massive ønske om at overskride inkongruensen mellem krop og sjæl. Man føler sig som et køn, mens ens krop viser det modsatte køn, det køn som også omverdenen har bestemt som det primære og som er en af de akser hvorom livet drejer sig. Denne inkongruens sætter sig igennem som en stærk trang til at realisere det indre, oplevede køn på trods af det ydre og etablerede køn, som man ikke ønsker sig og ikke vil tilhøre.

Inden for psykologien taler man om jeg-oplevelse eller selv-opfattelse som udtryk for det fænomen, at personen oplever og ser sig selv som en enhed og som havende en fast identitet gennem tid. Med en stabil personlighedskerne med en række egenskaber: viden, kunnen, følelser, reaktionsmønstre osv. – der også registreres af andre, nære som fjernere bekendte, som derfor netop kan udtrykke, at "de kender personen". Centralt i denne selvopfattelse er det at tilhøre et køn, typisk et af de to køn som vi normalt opdeler menneskene i og som det nyfødte barn på basis af fysiologiske kønsegenskaber tilordnes fra fødslen af. Dette betyder efterfølgende, at barnet også socialt gennem opvæksten typisk kommer til at tilhøre det tilfornordnede køn og derved af omverdenen mødes som et medlem af dette køn. Barnet lærer at agere som det køn det er tilordnet, man taler om, at det 'kønssocialiseres' hvormed

menes, at barnet lærer at blive et medlem af den subkultur og senere, bredere, det samfund det vokser op i, herunder de typiske kønsbestemte tanke- og adfærdsformer. Barnet udvikler en *kønsidentitet*, en viden om sig selv som tilhørende et bestemt køn i en given kulturel kontekst, en udvikling der også influeres af den kønsspecifikke biologiske udvikling under påvirkning bl.a. af den hormonelle udvikling, som er forskellig for de to køn og som medfører udviklingen af de sekundære køns karakteristika.

Det ligger i sagens natur, at der er et stort spillerum for både det biologiske, fysiologiske og det psykologiske, således at mange forskellige blandingsformer forekommer; hvor variationerne kan gå på både det psykologiske og på fremtoningen. I de fleste tilfælde er udseende og adfærdsformer ret så kønstypiske. Men nogle drenge kan forveksles med piger på udseende alene, nogle piger er "drenge-piger", og atter mange ligner lidt af hver, er androgyne, og hvor tøjet er den eneste måde at se hvilket køn personen tilhører.

I langt de fleste tilfælde er der overensstemmelse mellem det fysiologiske køn og det subjektive, oplevede køn. Men i sjældnere tilfælde sker der det, at barnet og senere den voksne, udvikler en kønsidentitet der er det modsatte af det fysiologiske køn. Kønsidentiteten er altså ikke givet i og med den fysiologiske udrustning alene, men er en psykologisk kerne der udvikles under opvæksten – den nyfødte har ingen bevidsthed om sig selv som væsen, det er en bevidsthed der udvikles i takt med den fysiologiske og psykologiske udvikling. Personligheden dannes og personen udvikler en bevidsthed om sig selv om person adskilt fra andre personer. Hos de fleste børn og senere voksne er der som sagt intet misforhold mellem det fysiologiske og det psykologiske, men nogle børn giver meget tidligt udtryk for, at deres kønstilhørighed er det modsatte af det fysiologiske og tilskrevne køn, andre gør det senere, men det er typisk for transkønnede, at oplevelsen af ikke rigtig at høre til i det tilforordnede køn optræder i barndommen og for mange bliver mere markant i puberteten og frem. Årsagerne hertil er ikke klarlagte, i mange år mente man at især psykologiske og socialiseringsvilkår var afgørende, men i dag vil de fleste mene, at genetiske og kromosonelle forhold har en langt større rolle end tidligere antaget.

Men grundlæggende er identiteten således en subjektivt erhvervet indsigt i 'hvem jeg er' og dermed er kønsidentiteten ligeledes udtryk for hvorledes personen oplever sit køn. At opleve at ens kønsidentitet er forskellig fra det kropslige, er udtryk for en uoverensstemmelse eller inkongruens, som betegnes som transkønnethed. Hvor det kropslige køn som regel let lader sig bestemme som enten dreng/pige, mand eller kvinde, så er kønsidentiteten personens egen vurdering og oplevelse af sig selv som kønsligt væsen til en given tid og i en given social kontekst. Man kunne tale om det subjektive køn, men det implicerer, at det subjektiv køn skal ses i forhold til det mere 'rigtige' objektive køn, som let forstås som det egentlige og korrekte. Men forholdet er

snarere omvendt, kønsidentiteten er i sagens natur det egentlige køn et menneske besidder. I modsætning til dyrene har vi en bevidsthed om os selv som menneske og dermed som tilhørende et køn, der således er mere central for personen og derfor har forrang for det fysiologiske køn. Dette implicerer, at det kun er personen selv der kan bestemme sit køn.

Men uanset årsagerne, vil den transkønnede opleve denne inkongruens, og afhængig af hvor stærk trangen er til at realisere 'det indre køn' vil personen afprøve sig selv i den modsatte kønsrolle. De subjektive begrundelser herfor er mangfoldige. For nogle er der tale om, at der er en kvindelig respektive mandlig side af personligheden som skal realiseres, for andre er der mere radikalt tale om, at det subjektive køn er det eneste køn man har og at kroppen og de sekundære kønstræk er forkerte, et udtryk for et (fysisk) handicap som om muligt må rettes til og forandres så det bringes i overensstemmelse med det subjektive køn.

Men fælles er det, at realiseringen af det indre køn går gennem en ydre transformationsproces i hvilken kønsidentiteten materialiserer sig konkret og fysisk ved at klæde sig som og agere i overensstemmelse med det indre køn – og at konfrontere dette selv med omverdenen for helst at blive accepteret i denne nye, i betydningen manifesterede, kønsrolle. Det afgørende er netop at 'blive set' som den man er, altså at ens subjektive køn umiddelbart registreres af andre i det sociale felt; og ikke blot en social accept af, at man er anderledes, at man ligner det ene køn, men hævder at tilhøre det modsatte.

Man taler om at 'passere', et møde med andre mennesker som ikke kræver forklaringer på noget misforhold eller skaber nogen tvivl hos den 'anden', at den anden ser en som man oplever sig selv, og helst også som man ønsker at blive set. Først da føler den transkønnede sig bekræftet som den han/hun er. Mens et møde der resulterer i, at den anden ser mig som tilhørende det 'forkerte' køn i forhold til mit subjektive køn og ser mig som en der har klædt sig ud, som ikke passerer, opleves som et psykologisk nederlag og en personlig fiasko.

Denne beskrivelse er dækkende for den store gruppe af transkønnede der oplever at kønnet i det store og hele er todelt – at man oplever sig som tilhørende det modsatte køn af det man fysiologisk er blevet identificeret som. Andre transkønnede identificerer sig ikke så kategorisk inden for et af de traditionelle køn – mand – kvinde – men oplever sig som, i vekslende grad, at rumme træk fra begge køn og derfor også i sin fremtræden ønsker at afspejle dette mere blandede kønsudtryk – eller helt at ophæve de etablerede kønsnormer. Det følgende dækker primært personer der oplever en mere todelt kønsopfattelse.

Utallige selvbiografiske beskrivelser af livet som transkønnet kredser om denne problematik. Utallige er beskrivelserne af hvorledes den transkønnede

i starten af sin løbebane som trans, sniger sig ud af hjemmet - i starten når mørket har sænket sig, senere og modigere også i dagslys - klædt som det modsatte køn, og forsigtigt, uhyre forsigtigt, prøver at nærme sig andre tilfældige forbipasserende og med alle sanser vakt forsøger at registrere om den 'fremmede' har set en som den man gerne vil ses som – eller omvendt, at den anden åbenbart har iagttaget at der er noget mærkeligt, at 'der er vist tale om en mand i dametøj'ⁱ. Går det godt oplever den transkønnede stor glæde og lykke, mens omvendt, at blive 'set' og gennemskuet fremkalder tristesse og nedtrykthed.

"På dette tidspunkt i min overgang til kvinde, hvor hele min kvindelighed kan være i en håndtaske, er jeg rystende klar over, at min succes eller fiasko for at blive mig selv er i hænderne på fremmede. Når de accepterer mig som en kvinde, bliver jeg, for et øjeblik, en kvinde".

Således beskrives denne problematik i en nyere bog af Joy Ladin: *Through the door of life*, fra 2012.ⁱⁱ Hun beskriver denne udvikling i detaljer, fra de første spæde skridt snart som mand, snart som kvinde til et fuldt realiseret liv som kvinde, den første transkønnede professor på et jødisk-ortodokst universitet i USA.

Der er tale om et studie i alle disse forskellige faser mellem mand og kvinde, beskrevet med en nøgen åbenhed som er overbevisende, ærlig og rørende. Beskrevet med en følsomhed, som ikke prøver at overbevise nogen, endsige sig selv, om at dette er en let proces. Tværtimod om et smertefuldt og livnødvendigt udviklingsforløb hvor hun igen og igen skuffes, men hvor episoder hvor det lykkes at passere bliver flere og flere, ligesom sikkerheden og 'rutinen' stiger. Den første gang, omklædt på et hotelværelse, beskrives således: *"Det tog lang tid at få mod til at åbne døren. Der var en kvinde udenfor med en rengøringsvogn. Jeg smilede nervøst til hende og skyndte mig til elevatordøren i sko der allerede var begyndt at klemme mine fødder. Lobbyen var fyldt med mennesker og mørk, således som jeg netop havde ønsket det. Med skuldrene trukket op sneg jeg mig gennem turisterne som stimlede sammen ved hotelindgangen og trådte ud på fortovet i en ny verden. Det var en klar, lys San Francisco dag, himlen dybt blå. Jeg havde gjort det. Jeg var ude. Jeg var fri. Jeg følte det som om mumificerende bandager var blevet skåret væk, efterladende min hud, sårbar, men taknemmeligt udsat for den uvante luft. Det var ikke en drøm, men noget var endelig blevet sandt."*

Det sande er, at personen bliver til i fuldt dagslys og ses som den kvinde hun er, af de forbipasserende på fortovet, i butikker, restauranter osv. osv.

Derfor er det en nedtur, når der skal 'klædes tilbage', her efter en biltur som kvinde, der imidlertid må afbrydes når målet nås: *"den hårde tid begynder: at afvikle, ophæve det selv jeg netop havde koblet sammen. Mens min veninde bevidst sludre videre om andre ting, tager jeg mine ørenringe af, så mit ur, så*

tørrer jeg ubønhørligt min makeup af indtil min ansigt forsvinder. Mine bryster er de sidste som jeg fjerner. Jeg tøver, ikke fordi jeg ikke er bevidst om følelsen af fuglefrø i nylonposer mod mit bryst, men fordi jeg ønsker at have endnu et øjeblik hvor jeg ser brystets svulmen som på mystisk vis, **men unægteligt får mig til at føle, at jeg har en krop som passer med min hjerne – som udtrykker mit virkelige jeg.** Hverken min hjerne eller min krop narres af dette kunstige bryst, men det at fjerne de små poser med fuglefrø føles ligesom at skænde sig selv. Min flade bluse ser ud som ikke-værende – ikke-værende efter at have eksisteret. Når jeg trækker min fleecetrøje over hovedet og ser i spejlet, så er det ansigt jeg ser en mand jeg aldrig virkelig genkender. Han ser hård, og bedrøvet og vred ud.”

Det kan være svært at forstå, at blot det udseende der skabes ved hjælp af tøj, sko, make-up, smykker osv. men især mødet med og accepten af de fremmede er det der i starten giver oplevelsen af identitet. En side af bekræftelsen er neutral, forstået således, at hvis folk ”ikke reagerer med at stirre, råbe op om ’en trans’, øretæver eller skriger når man går ind på dametoiletet”, så er det nok fordi de ikke har registreret noget. Positiv bekræftelse fås nå en fremmed ligegyldigt titulerer en som ”Frue” - ”jeg følte en varme i flere timer efter at være blevet tiltalt om Frue af en fremmed hotelportier, mekaniker...” Men ikke altid går det godt: ”På en mørk vej, kalder en drukkenbolt efter mig på tyve mesters afstand, ”Frøken? Undskyld mig – er du en mand eller en kvinde? Kom tilbage skat, det betyder ikke noget for mig...Men det betyder noget for mig tænker jeg og snøfter.”

Hele tiden observerer Landin sig selv og sin udvikling med en præcision og omhyggelighed som er sjældnen at møde. ”Nu når sløret er blevet revet bort, hvem er så den person jeg ønsker at alle skal se?... Èn der er taknemmelig, sårbar, alt for gammel og knap nok født, tilstede og regnet med.” Og senere: ”Den følelse af hvem jeg virkelig er, er ikke tilstrækkelig mere. **Mit sande selv behøver et ansigt, en stemme, en krop, behøver at være. Og det at være mit sande selv betyder at handle som en eller anden – som en kvinde – som jeg aldrig har været.**”

At blive til som kvinde, for at tage afsæt i Landins beskrivelse, vil således betyde, at det fysiske – kroppen, stemmen, ansigtet – også viser en kvinde, og at denne kvinde mødes som kvinde af andre mennesker. At blive den kvinde ”som jeg aldrig har været ....og knap nok født, tilstede og regnet med” er en tilblivelsesproces hvor den transkønnede ofte forceret må gennemløbe den normale socialiseringsproces som almindelige børn og unge gennemlever i deres opvækst, assisteret og rettet til af menneskene i den subkultur de opvokser i. Her bruges de andre i høj grad til at finjustere det kønslige udtryk, ligesom den transkønnede på samme måde afprøver sig selv i forhold til ’de andre’ og håber på at passere. Barnet etablerer en nogenlunde fast kønsidentitet tidligt, vel omkring 3-5 år, og bruger den videre udvikling til at

afstemme og vælge sin måde at præsentere sit køn på, den unge og senere voksne udvikler sin kønsrolle over lang tid med baggrund i den forståelse personen har for det kønstypiske. Man kan være kvinde eller mand på mange forskellige måder og den enkelte udformer sin egen måde.

I modsætning hertil er det typisk for den transkønnede at indse, at identiteten ikke blot kan udledes frit, fordi kønnet på forhånd og af andre er bestemt til det modsatte af hvad personen føler. Spillerummet for at udleve sit køn er således bestemt af det tilforordnede køn og dermed i konflikt med det personen føler. Derfor bliver det ofte meget senere i livet at den unge, måske voksne, på trods og i konflikt med normerne, begynder at realisere og harmonisere kønsidentiteten med fremtrædelsesformerne. Som en del af den almindelige kønsudvikling bliver en lang række af de mere eller mindre bevidste tilpasningsprocesser gennemført over længere tid, og med en række nære såvel som fjernere rollemodeller som spejlingspunkter - mens det for den transkønnede oftest sker over langt kortere tid og med langt færre muligheder for korrektioner og anvisninger fra andre personer. Processen bliver derfor også langt mere 'alvorlig' og skræmmende for den transkønnede, som ofte på egen hånd træder ud i verdenen – gennem livets dør. Men processen er lige vigtig og i virkeligheden står der meget mere på spil for den transkønnede, hvis hele identitet på sæt og vis bliver bundet op på den ydre accept, som Landin beskriver det så træffende.

Der er noget appellerende ved transformationer og klæder er den hurtigste vej til at springe ud af sin eget liv og ind i en andens. Det fiskebenskorset jeg bar i otte dage katapulterede mig ind i en anden tid og en anden æstetik...og jeg kunne lide det.”(Siri Hustvedtⁱⁱⁱ)

Den norsk-amerikanske forfatterinde Siri Hustvedt beskriver i et essay hvorledes tøjet ændre ikke alene hendes oplevelse af sig selv, men også oplevelsen af at leve i en anden tid. Som statist i en film der foregår i 1800'tallet bliver hun i otte dage klædt i et fiskebenskorset, krinolineskørter, slangekrøller og oplever sig selv som 'en anden' i den tid – tøjet gør noget ved hende, hun oplever sig selv og omverdenen anderledes i den periode – og kan lide det. Hun føler sig mere kvindelig: "korsettet forstærker forskellen mellem mænd og kvinder og kører den helt ud. Det indvendige svaj i en kvindes talje bliver ekstrem og spændingen af snøringen i taljen skubber brysterne op...". Det er på samme måde den transkønnede oplever tøjet som en forstærkning, som her, af det kvindelige, og da den transkønnede ikke gennem opvæksten i forhold til andre har en 'realiseret' kønsidentitet, bliver tøjet, smykkerne, make-up'en osv. det centrale omdrejningspunkt for realiseringen af kønnet. Og bliver også vejen til bekræftelse af sig selv i og med, at andre, på grund af tøjet, ser en som tilhørende det ønskede køn. Der udover har tøjet en ikke ubetydelig indflydelse

på den måde vi bevæger os på og oplever os selv på. Senere skriver Hustvedt: "For år tilbage gik jeg til et karneval som mand. I et lånt jakkesæt, ansigtet uden make-up og håret skjult under en hat. Jeg så på mig selv i et spejl og var ikke forberedt på forandringen. Kvinder flirter med mænds tøj hele tiden, men når du går hele vejen er resultatet slående. Jeg følte mig som en mand. Mine skridt blev længere. Mine manerer blev forandrede." For den transkønnede sker det samme, tøjet forandre og gør transformationen også i andres øjne virkelig og reel. Det er derfor det er så vigtigt, og mere vigtigt end for 'normale' mennesker som Siri Hustvedt, at blive set af andre og få deres reaktioner til forstærkning af deres egen oplevelse af at tilhøre det andet, eller snarere det rette køn.

Hvor om alting er, at tage tøj på er en forestillingens handling, en opfindelse af sig selv, en fiktion.

I en tid som den vi lever i nu, kunne man sige, at man jo blot kan klæde sig i bukser og trøje, ligesom tusindvis af mænd og kvinder gør i forvejen, så hvorfor alt det postyr? Hvis kønnet er noget subjektivt kunne man jo være tilfreds med at opleve sig som sådan, uden at det behøvede at materialisere sig i klædedragt og i det offentlige rum. Men for den transkønnede er dette ikke nok, som det fremgår ovenfor. Derfor er det så vigtigt at afprøve sig selv i forhold til andre mennesker, fordi personens autenticitet består af en kongruens mellem det fysiske, kropslige og det sjælelige. Det er ikke nok at vide 'at man er kvinde/mand inderst inde', kønnet må udtrykkes i det sociale rum for at blive autentisk for en selv og for de andre.

ⁱⁱ Det er først og fremmest mænd der klæder sig som kvinder der bliver latterliggjort og værre, forfulgt og overfaldet hvis de bliver læst. Kvinder der klæder sig som mænd, men som læses og ses som kvinde vil sjældnere blive genstand for latter og diskrimination, endsige vold, sikkert fordi det er langt mere almindeligt at se kvinder klæde sig i alle variationer fra det maskuline til det ultra feminine.

ⁱⁱ Joy Ladin: *Through the door of life. A Jewish journey between genders*. Wisconsin: The University of Wisconsin Press. 2012. Indsigtsfuld og vigtig bog om det at være transkønnet, om skismaet mellem at vælge sig selv eller at miste sine kæreste – hvorunder selvmordet bliver en løsning der fravælges. Bogen rummer langt flere problematikker end de der er nævnt her. Særlig værdifuld er beskrivelsen og analysen af hvorledes adskillelsen fra kone og børn gennemleves, hvor især forholdet til børnene beskrives hudløst og gribende. Desuden beskrivelser af forholdet til det kvinde-universitet Ladin er ansat på og hvilke problemer det giver der at 'springe ud'. Som ortodoks jøde diskuterer Ladin indgående sit forhold til religionen og hvorledes denne og dens repræsentanter forholder sig til transkønnethed samt den betydning det har for Ladin selv.

ⁱⁱⁱ Siri Hustvedt. *Eight days in a corset. I: A plea for Eros*. London: Septre 2006.